

פתרון הבחינה

ספרות

חורף תשע"ח, 2018, שאלון: 8281

מוגש ע"י צוות המורים של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

פרק ראשון – רומאן ונובלה

פרק זה הוא חובה. ענה על שתיים מהשאלות 1-4:

שאלה מספר 1

ברומן "הדבר" מאת אלבר קאמי, האירוע שהפר את שגרת החיים של דר' רייה, הדמות המרכזית, הוא: הסגר.

העיר אוראן נתקפה במגיפת דבר קטלנית. כשמספר המתים עלה לשלושים ביום, החליט המושל לסגור את שערי העיר. מרגע זה דר' רייה, רופא העיר, התמסר באדיקות לטיפול בחולים. מאופן התמודדותו עם האירוע אפשר ללמוד על איכויותיו "כרופא אמיתי".

מגיפת הדבר הגיעה במפתיע. היא התנהלה באופן בלתי צפוי, שרירותי. תסמיניה לא היו ברורים או חד משמעיים. שערי העיר נסגרו בשל המגיפה. תחושות החרדה והאימה מהניתוק ומכאב הפרידה, הפכו לנחלת כל אוכלוסיית העיר. אין יוצא ואין בא, אסור לשלוח מכתבים, מחשש שהם יהפכו למפיצי מחלה. בשל עומס בשיחות הטלפון, הותרו שיחות רק במקרים דחופים כמו לידה, מוות או נישואים. התושבים הרגישו תחושת גלות. הם נותקו מעולם הטבע ומאנשים קרובים ואהובים.

הסגר שיבש את חיי העיר. המגיפה המיתה את חיי המסחר: חנויות פאר נסגרו ובאחרות אזל המלאי, ותורים של קונים המתינו בפתחו. עסקי האלכוהול פרחו, בשל המחשבה שהוא מגן מפני מחלות מדבקות. בעיר שמנתה 200 אלף תושבים, מתו בכל שבוע מאות אנשים. כמה מבני העיר ניסו לפרוץ את ההסגר ולברוח מהעיר. עם תחילת השרב וימי החום, עלה מספר החולים בעיר

לכשבע מאות קורבנות בשבוע. ההתמרמרות בעיר הייתה גדולה, והשוטרים נאלצו לירות באלו שניסו לברוח.

דר' רייה נלחם במגיפה ללא פשרות, כשהוא מתמסר לטיפול בחולים עד כדי הקרבה עצמית: הוא ניהל שלושה בתי חולים, בבוקר הזריק לחולים נסיון, אחר הצהריים בדק אותם פעם נוספת, ובערב עבר על הנתונים הסטטיסטיים, כדי לעמוד על מגמת המגיפה. דר' רייה מאופיין כרופא אמיתי, המפעיל אמפתיה וחמלה אנושית ומסור לחוליו. הוא מותקף על ידי אחד החולים כאדם ללא לב, אך דווקא עובדת היותו בעל לב, מאפשרת לו לעבוד במסירות כה רבה עם החולים. הוא מבין את הזולת ומזדהה איתו. בשם הצדק ואהבת הזולת, הוא מטפל בחולים חסרי ממון מהפרברים בחינם, עוד לפני פרוץ המגיפה. הוא נאבק במגיפה, עוד לפני שאובחנה באופן רשמי. הוא פונה לרשויות, אשר מעדיפות לעצום עיניים, דואג לכנס את וועדת התברואה ונלחם בבירוקרטיה, כדי למנוע את התפרצות המגיפה. דר' רייה הוא גיבור סזיפי. במהלך המגיפה, הוא מתיש עצמו ומטפל בחולי הדבר עד כדי הקרבה עצמית. בניגוד לאב פנלו, הדואג לגאולת האדם, דר' רייה, כרופא, מרגיש מחויב לבריאות האדם. הוא מאמין שהגשת עזרה לחולי הדבר היא הדבר ההגון המתבקש: "לגבי ההגינות היא לעשות את עבודתי המקצועית". טיפולו המסור בחולי הדבר מונע על ידי אהבת האדם: "מה שמעניין אותי זה להיות אדם". להבנתו, עולם ללא אהבה הוא עולם הוא עולם מת. דר' רייה מגיע לשלווה ולשלום בזכות עשייה למען האחרים, ובזכות הידידות שנקמה בינו לבין שותפיו לעשייה. דרך התמודדותו מאירה אותו כגדול מכולם, גדולתו מודגשת באמצעות האנלוגיות בינו ובין דמויות המשנה.

שאלה מספר 2

ברומן "הדבר" מאת אלבר קאמי, מתוארת סביבה פיזית של העיר אוראן הנגועה בדבר, ושל תושביה המתמודדים עם המגיפה. סביבה פיזית וחברתית זו משפיעה על החלטותיו ובחירותיו של דר' רייה, רופא העיר. נוכח המגיפה הקטלנית, הגובה מחיר כבד בחיי אדם, מתמסר דר' רייה להצלת התושבים ומוותר על טובתו הפרטית. הוא רואה לנגד עיניו את טובת הכלל, ומטפל בחולים, בעוד אשתו מאושפזת מחוץ לעיר. מגיפת הדבר הגיעה במפתיע. היא התנהלה באופן בלתי צפוי, שרירותי. תסמיניה לא היו ברורים או חד משמעיים. יש כאלה שהנסיוב שהוכן עזר להם ויש כאלה שלא. פיליפ, בנו בן השמונה של השופט אותון, מת מוות בייסורים, למרות שקיבל את הנסיון. אותו נסיון הציל את גראן, פקיד העירייה, אך לא הועיל לטארו, ראש חוליית המתנדבים, שהיה אחד מקורבנותיה האחרונים של המגיפה. מגיפת הדבר הייתה תוקפנית. בשיאה מתו בשבוע אחד שבע מאות אנשים. בסופו של דבר, מגיפת הדבר הודברה, כתוצאה מעשייה סיזיפית של כמה מתושבי העיר: ד"ר רייה-רופא העירה, גראן-פקיד העירייה, ראמבר-עיתונאי שבא לכתוב כתבה על התנאים ההיגייניים אצל הערבים וטארו-אורח מחוץ לעיר. הם לחמו במגיפה הקטלנית, שהתנהלה באופן חסר פשר, על ידי עזרה לזולת, ומתוך אהבת אדם. דר' רייה הוא הרופא האמיתי, הנלחם מלחמה סיזיפית במגיפה.

אנלוגיה ניגודית בין דר' רייה וראמבר מאירה את אופי ההחלטות שעושה דר' רייה בהשפעת הסביבה הפיסית: מגיפת הדבר בעיר אוראן. ראמבר, עם סגירת שערי העיר, מעדיף את האושר האישי על פני אהבת הכלל. דר' רייה מנסח סדר עדיפויות הפוך: הוא מקדיש את עצמו לטיפול בחולי הדבר, בעוד אשתו מחלימה בבית המרפא מרוחק. אין הוא מעלה על דעתו לנטוש את תושבי העיר הנצורה ולממש את אושרו האישי. ראמבר, לעומתו, מנסה בכל כוחו לברוח מהעיר הנצורה, על מנת להתאחד עם אהובתו.

ראמבר מבקש מדר' רייה אישורי מעבר, שיאפשרו לו לצאת מהעיר. הרופא מסרב לבקשתו, אך אינו שופט אותו ומבין את רצונו לחבור לאהובתו. התנהלותו של דר' רייה משמשת השראה לראמבר, המצטרף ליחידת המתנדבים בהשראתו. לבסוף, ראמבר מבטל את תוכניתו לערוק ומתגייס לעזרת החולים.

אנלוגיה נוספת המאירה את הכרעותיו של דר' רייה בעקבות ההתרחשות בסביבה הפיסית היא: האנלוגיה הניגודית לקוטאר. דר' רייה, הרופא המסור, מגלה מחויבות עד כדי הקרבה עצמית, בעוד קוטאר גולש לניהיליזם, מכחיש את הסבל האנושי ומפיק את מירב התועלת האישית מהדבר.

שאלה מספר 3

ברומן "הדבר" מאת אלבר קאמי הדמות המרכזית, דר' רייה, נאמנה לערכיה ומגשימה את נטיות לבה. דר' רייה הוא הרופא האמיתי, המאמין שהגינותו המקצועית מחייבת אותו לטפל בחולי מגיפת הדבר שפגעה בעיר אוראן. הוא מאמין שהוא מחויב לדאוג לבריאותו של אדם ולא לגאולתו

מתוקף ההומניזם, שלו הוא נאמן, הוא מטפל בחולי הדבר במסירות, תוך ויתור על אושרו הפרטי. הוא נרתם למלחמה בדבר עד כדי התמוטטות פיסית. הוא מגשים את נטיות לבו, בעצם קשרי הידידות בינו ובין דמויות המשנה ובעצם כתיבת קורות הדבר המזכירים ש: "שבני אדם יש בהם יותר דברים הראויים להערצה מדברים הראויים לבוז".

נאמנותו לערכי ההומניזם מועצמת, מתוקף האנלוגיה הניגודית בינו ובין האב פנלו. האב פנלו מדבר בשם אהבת האל ואילו דר' רייה אינו מאמין באל, אלא באדם ובערך החיים: "עד יומי האחרון אסרב לאהוב את הבריאה הזאת שילדים מעונים בה". הוא אינו מאמין שהדבר בא כעונש על חטא: "שמע, הילד הזה, לפחות, היה נקי מחטא, אתה יודע את זה יפה יפה!". בניגוד לאב פנלו, הרואה את נשגבות הסבל האנושי, דר' רייה רואה רק את הייסורים שהסבל מסב. פאנלו דוגל בהשלמה עם הגורל וצידוק הדין, ולעומתו, רייה אינו מוכן להשלים עם הסבל: הוא דוגל בעשייה ובלחימה, תוך ידיעה שהניצחון על הדבר הוא זמני.

הדמות המרכזית (דר' רייה) מצליחה לדבוק בערכיה ולהגשים את נטיות לבה, אך לא זוכה לאושר אישי. במהלך המסע להדברת הדבר, מאבד דר' רייה את כוחו, את חברו הטוב, טארו, ואת אשתו, שנפטרה בבית מרפא מרוחק. המגיפה הודברה, נפתחו שערי העיר ודר' רייה פוסע בודד ברחובות העיר השמחה.

פרק שני – סיפור קצר

נבחן שבחר בפרק זה, נדרש לענות על שתיים מהשאלות 5-8.

שאלה מספר 5

המפתח/בשביס זינגר

האמצעי הספרותי הבולט בסיפור "המפתח" הוא: מוטיב המפתח. עם כל חזרה שלו בסיפור, מוטיב זה צובר משמעות. הוא מקשר בין חלקי העלילה ומאפיין את תהליך ההתפכחות שאותו עוברת הדמות הראשית, בסי.

הפעם הראשונה בה מופיעה המילה: 'מפתח' היא בפתיחה, כשבסי נועלת את דלתה באדיקות. כאן, משמש המפתח להמחיש עד כמה בסי היא אישה פרנואידית, שמאמינה שכל העולם נגדה ושכולם רוצים להרע לה.

על אף החשש שלה מהעולם החיצוני, בסי נאלצת לצאת לקניות והיא נועלת את הדלת, ומחזקת את הנעילה במרק, אותו היא תוחבת לחור המנעול. בדרך לקניות, במהלך ובדרכה חזרה, מתעצמת תחושת הפחד שלה מהעולם, שנראה לה דמוני, רשע ומטריד. היא שבה הביתה כשהיא מותשת, ושם מתרחשת נקודת הסיבוך: "המפתח נשבר". בסי מוצאת עצמה במצוקה נוראית, לא רק בגלל שהיא ננעלת מחוץ לביתה, אלא משום שהיא מרגישה שאינה יכולה להסתמך על אחרים להיות לה לעזר, כיוון שהיא רואה בכולם אויבים. בנקודה זו מוטיב המפתח מאיר את נקודת הסיבוך.

בסי מחליטה לרדת בחזרה לרחוב, שם היא חווה אירוע מעצים, ארנקה לא נגנב. הגילוי מחולל תהליך של התפכחות. בסי מבינה ש"המפתח השבור פתח דלת במוחה", משפט המהווה את נקודת המפנה, ומקדם את הדמות הראשית לעבר ההתפכחות.

לאחר הלילה, בו משתנה תפיסתה של בסי כלפי העולם וכלפי בני אדם, היא שבה הביתה, שם ממחר השוער לקראתה, על מנת לסייע לה ולהבין מדוע לא פנתה לעזרה. בנקודת השיא של הסיפור, אומר השוער: "אני אפתח את דלתך" – הוא מציע לה עזרה, ופותח את הדלת בעזרת מפתח רזרבי. מוטיב המפתח מאפיין את פתיחותה, כי המפתח משמש לפתיחת הדלת.

הפעם האחרונה בה מופיע מוטיב המפתח הוא בסיום, כאשר בסי נכנסת בחזרה לדירתה, בזכות השוער ושכנתה. היא אמנם מרגישה רע מאד, פיזית, אבל נפשית היא חשה מפויסת. היא נזכרת בתקופה היפה בחייה, ירח הדבש עם בעלה, אז הרגישה בטוחה, כשבעל בית המלון אמר לזוג הצעיר ש"אין צורך במפתח". תוך כדי זיכרון זה היא נפרדת מהעולם בתחושת השלמה ומוגנות. חוסר הצורך במפתח מבטא תחושה של הגנה.

מוטיב המפתח תורם לבניית משמעות הסיפור, בכך שהוא מאפיין את תהליך ההתפכחות שעברה בסי: מסגירות לפתיחות, המלווה בתחושת ביטחון.

שאלה מספר 6

הרופא וגרושתו/ ש"י עגנון

בסיפור הקצר "הרופא וגרושתו" מאת ש"י עגנון, העלילה מסתיימת לכאורה בפתרון: הרופא ודינה התגרשו ומערכת היחסים העכורה בין שניהם הגיעה לכלל סיום. אך, למעשה הסיום מנסח תחושה של אין מוצא: למרות הגירושין, הרופא לא החלים ולא התגבר על אהבתו לדינה ועל קנאתו לה. הסיפור מסתיים במשפט: "פעמים בלילה זוקף אני עצמי ממיטתי כאותם החולים שטיפלה בהם ומושיט את שתי ידי וקורא אחות אחות בואי אצלי". משפט הסיום מנסח בבירור את העובדה שהרופא חולה. הוא חולה במחלת האהבה וחולה במחלת נפש, שעניינה קנאה אובססיבית.

בסיום מופיע מוטיב התכלת השחורה ואיפיון הרופא את עצמו "כאחד החולים". מוטיב ואיפיון זה מופיעים גם בפרק הפתיחה, מה שיוצר קשר מעגלי, המנסח תחושה של אין מוצא.

בגוף ראשון מספר הרופא את סיפור התאהבותו בדינה, אחות, אותה פגש בבית החולים. הוא התאהב בה בזכות יופייה, טוב ליבה וצחוקה הנעים. איכויותיה של דינה מומחשות בעזרת מוטיב התכלת השחורה. התכלת השחורה בעיניה מאפיינת את איכויותיה של דינה. הרופא מרגיש שבוי בקסמה של דינה כמו שאר החולים. דמיון זה מתפקד כרמז מטרים למחלת הרופא שתפתח בהמשך. בשלב זה, הרופא מחזר אחרי דינה ומזמין אותה לצאת עימו לבילוי. הפגישה הראשונה רוויה ברמזים מטרימים, הרומזים לנו שלקשר זה אין עתיד.

מערכת היחסים בין השניים מתפתחת מהר, והרופא מציע לדינה נישואין. דינה נעתרת בשמחה המהולה בעצב. הרופא מנסה לרדת לפשר עיצבונה, הוא חוקר אותה ארוכות, ולבסוף היא מגלה לו ש: "דברים היו לי עם אחר". הגילוי מחולל אצל הרופא מחלת נפש, שעניינה קנאה אובססיבית, ההורסת את הקשר הזוגי והשניים מתגרשים.

אלא שהגירושין לא פתרו את בעיית הרופא. הוא עדין מתגעגע לדינה, זוכר את איכויותיה וקורא לה כמו חולה לאחות רחמנייה. הרופא, כמי שגורש ממחוזות האהבה, חולה. הרופא, על אף השכלתו וגייוני התרבות שלו, מתנהג בקנאה קמאית ראשונית, ממנה לא נרפא.

הרופא מספר את האירועים לידידו עשרים וחמש שנים אחרי כן. הסיפור הוא סיפור וידוי. למרות שעברו שנים רבות, זוכר המספר את האירועים לפרטי פרטים, מה שמוכיח עד כמה הפרשה בין השניים אינה פתורה.

רעידת אדמה בצ'ילה/היינריך פון קלייסט

שאלה מספר 8 :

על פי הנובלה "רעידת אדמה בצ'ילה", הקשר בין כוחות הטבע ובין טבע האדם הוא קשר של הקבלה. הטבע יכול להיות אלים, אך גם מגן ומנחם, וכך גם היצור האנושי. האדם יכול להיות רחום וחנון, ובאחת להפוך לחייתי ולזדוני. תרומתו של הקשר היא: לחזק תמונת עולם פרדוכסלי ובלתי מובן, הנשלט על ידי צירופי מקרים בעלי אופי אוקסימורוני. בנובלה "רעידת אדמה בצ'ילה" רעידת אדמה עוצמתית החריבה מבנים, מוטטה בתים והחזירה את העולם התרבותי לכאוס. הניצולים מאותה רעידת אדמה איומה מצאו מפלט בעמק הרימונים: עמק קסום הדומה לגן עדן. בני האדם, שנצלו מרעידת האדמה הקטלנית, הפגינו אחד כלפי השני טוב לב ומוכנות לעזור מתוך אנושיות ואחוה. אותם בני אדם הפכו באחת לחיות אדם פראיות תחת השפעת כוהן דת, ששיסה אותם זה בזה.

כוחות הטבע המתפרצים ברעידת אדמה קטלנית מסמלים רעידת אדמה חברתית, שהניעה את ההתרחשויות: ג'רונימו ששימש מורה אצל דון אנריקו אסטרוון, אחד האצילים העשירים בעיר, התאהב אהבה אסורה בבתו היחידה, דונה ג'וזפה. עקב הלשנת אחיה של ג'וזפה, התגלה הקשר בין השניים ודון אנריקו אסטרוון כלא את בתו במנזר, כדי להפריד בין זוג האוהבים. ג'רונימו וג'וזפה מצאו דרך לחדש את הקשר ותוצאותיו הרות האסון, התגלו בחג גוויית המשיח. החג נפתח בתהלוכת הנזירות, והנה לקול הפעמונים אוחזים את ג'וזפה חבלי לידה והיא כורעת ללדת. ג'וזפה מושלכת לבית האסורים ונגזר עליה עונש מוות בשריפה.

ג'וזפה וג'רונימו, שאהבתם הרעידה את הממסד החברתי, נצלים בזכות רעידת האדמה הפיסית ומוצאים מנוחה ונחמה בעמק הרימונים, בחברת בני אדם טובים ורחומים. הם מוצאים את מותם בידי בני אדם מוסתים, מרושעים ואלמים, שיצרו אירוע קטסטרופלי שכולו מעשה ידי אדם. כוחות הטבע וטבע האדם אלימים ונדיבים, ובכך מורכבותם.

פרק שלישי – דרמה

נבחן שבוחר בפרק זה נדרש לענות על אחת מהשאלות 9-12.

שאלה מספר 9

בטרגדיה "אנטיגונה" אי אפשר לקבוע באופן חד משמעי מי הן הדמויות ה"טובות" ומיהן הדמויות "הרעות", כיוון שהדמויות הן אינן "שחור או לבן" באופן מובהק. אנטיגונה וקריאון הם דמויות נעלות ונערצות, אך שניהם מקבלים החלטות שגויות, המציגות אותם באור שלילי.

אנטיגונה היא דמות מוסרית, הראויה להערצה בשל נאמנותה למשפחה, בשל אומץ לבה, אצילותה ודבקותה בחוק האלים. מאידך, היא גאה, עקשנית ואינה מוכנה לפשרה. קריאון, המלך, הוא דמות הראויה להערצה, מתוקף נאמנותו למדינה. הוא רואה את טובת הכלל לנגד עיניו, אך מפגין עיקשות, גאווה ושוביניזם. הוא רודן, שאינו מוכן להקשיב לאיש.

על אנטיגונה אפשר ללמוד באמצעות שלושה עימותים:

- אנטיגונה ואיסמנה – מערכה ראשונה
- אנטיגונה וקריאון – מערכה שנייה
- אנטיגונה במאבקה בסבל – מערכה רביעית

מתוך עימותים אלה עולים מוסריותה, אומץ לבה, נחישותה ואצילותה. בשל נאמנות למשפחה, היא קוברת את אחיה המת, למרות צו המלך. היא מגנה על עמדותיה ואינה חוזרת בה: "אני נולדתי לאהוב ולא לשנוא". עם זאת, מדמותה עולות גם התכונות: גאווה ועיקשות. בדרך אל בור כלאה, נגלה הצד הרך באישיותה.

על קריאון אפשר ללמוד באמצעות שלושה עימותים:

- קריאון ואנטיגונה – מערכה שנייה
- קריאון ובנו, הימון – מערכה שלישית
- קריאון וטריסיאס – מערכה חמישית

בעזרת עימותים אלה עולים חוכמת המדינאי, המאפיינת את אישיותו, הרציונליות שלו, כמו גם שכרון הכוח האופייני לו וכן גאוותו ועיקשותו. מול מות בנו ואשתו, מגלה קריאון את הפן הרגיש שבו.

קריאון הוא דמות דינמית. הוא מודע לטעותו, ומתחרט: "חזרתי בי, וגם אני אבוא אתכם/ ואת מוסרות הנערה אפתח מיד". בניגוד לו, אנטיגונה אינה חוזרת בה. היא בטוחה שעשתה את המעשה הנכון כאשר קברה את אחיה. היא מתרצת את החלטתה בהסבר, כי למען בן או בעל לא הייתה מפרה את חוק המלך, אך עוד אח לא יהיה לה, ולכן אין לה ברירה אלא לבחור בדרך שבחרה.

שאלה מספר 10

בטרגדיה "אנטיגונה" כל הכרעה של אנטיגונה ושל קריאון משפיעה על חייהם ועל חיי הסובבים אותם.

במערכה הראשונה מתוארת ההחלטה של אנטיגונה לקבור את אחיה, בניגוד לצו המלך. הכרעה זו מתפקדת כמעשה המביש שיעצב את מסלול חייה של אנטיגונה. במעשה זה הפרה אנטיגונה את הסדר התקין, מה שיביא לסבל רב ויוביל את אנטיגונה אל מותה. ההכרעה לא לקבל את פתחי המילוט שהציע לה המלך קריאון, תאיץ את התדרדרות האירועים עד לקטסטרופה. הכרעות אלו משפיעות על גורל איסמנה, אחותה של אנטיגונה, הנשאבת למסכת של חרדות ופחדים, כמו גם על גורל היימון, חתנה, המוצא את מותו, בעקבות החלטתו לתמוך בארוסתו.

במערכה הראשונה מתוארת ההכרעה שעשה קריאון בנוגע לקבורת פולינקס, הבוגד. ההחלטה לא לקבור את הבוגד, תוך נתינת פרשנות שגויה לחוק האלים, תוביל את קריאון לאובדן משפחתי רב עוצמה ותסב לו סבל בלתי נסבל. גם הכרעה זו מתפקדת כמעשה מביש, המפר את הסדר התקין. ההכרעה שקבל קריאון, במערכה השלישית, הנוגעת לעצת הפשרה של היימון, תוביל לנתק בין האב לבן, שיהיה בלתי הפיך. הכרעה זו היא פועל יוצא מגאוותו ועיקשותו של קריאון.

אנטיגונה היא אכן טרגדיה של גורל, אך בעיקר של הכרעות שגויות.

פרק רביעי – שירה

נבחן שבחר בפרק זה נדרש לענות על שתיים מהשאלות 13-21.

שירת ימי הביניים

כותנות פסים/ר' משה אבן עזרא

שאלה מספר 13

הטבע בשיר זה מתואר באמצעות האנשה. תרומת האנשה היא: להמחיש יופיו של הגן הפורח באביב, את צבעוניותו, כמו גם את השינויים שחלו בגן עם תום החורף. ההאנשה יוצרת הרמוניה בין האדם לטבע, מה שממק את המחויבות לחגוג את יפי הפריחה במשתה יין.

השיר מתאר את פריחת הגן עם בוא האביב. בעזרת מערכת ציורי לשון, מתוארת תהלוכה חגיגית של צמחי הגן, המצוירים כנסיכים מכובדים, שמתקשטים עם בוא האביב בבגדים מפוארים. בראש הצמחים ניצב השושן, המצויר כמלך יפה תואר. יופי הפריחה עם בוא האביב משמש עילה לעריכת משתה יין.

בית א' – בדלת מתואר הגן כעוטה כתונת פסים: "כתונת פסים / לבש הגן / וכסות רקמה / מדי דשא", לבוש מהודר של נסיכים. בסוגר מצטמצם השקף והתמונה מתמקדת בדשא. הדשא, העטור בפרחים שהנצו, נדמה כמי שלבש בגדים מרוקמים, בגדים של מלכים ושרים. האנשה מתחום הלבוש ממחישה את יופיו של הגן באופן כללי ושל הדשא בפרט. מטאפורת הלבוש מתרחבת לכל בתי השיר.

בית ב' – השקף מצטמצם והתמונה מתמקדת בעצים: "מעיל תשבץ / עטה כל עץ". העצים מצוירים כאנשים מכובדים, ככהן הגדול, הלוּבש מעיל תשבץ, כלומר גלימה מפוארת הארוגה באריגה מיוחדת בצורת משבצות.

בית ג' – מתאר את הניצנים שהנצו מחדש לקראת האביב המתחדש. הם מואנשים ומתוארים כמי שמקבלים את האביב בשמחה ובצחוק: "כל ציץ חדש / לזמן חודש / יצא שוחק / לקראת בואו".

בית ד' – במרכזו תיאור השושן, היפה מכל פרחי הגן: "אך לפניהם / שושן עבר". בעוד הצמחים בגן מצוירים כאנשי עילית, השושן מצויר כמלך: "מלך כי על / הורם כסאו". מטאפורה זו מעצימה את מעמד השושן וממחישה את עליונותו.

בית ה' – מתמקד בתיאור פריחת השושן. הניצן הפורח מתואר כמי שהשתחרר מבית כלא (העלים הירוקים שעוטפים את הפרח). השחרור בא לידי ביטוי בהחלפת הבגדים.

בית ו' – כל המראות המתוארים, המתלכדים לתיאור פריחת גן מפוארת ומרהיבה, מחייבים עריכת משתה יין. השיר מסתיים באזהרה אירונית. מי שלא ישתה יין לכבוד יופיו של השושן או בערוגת השושן יקבל את עונשו: "מי לא ישתה / יינו עליו / האיש ההוא / ישא חטאו".

שיר שלא נלמד

שאלה מספר 16

השיר "תמונת אמו", מתאר קשר של "החוט המשולש לא במהרה יינתק". ביטוי זה מתייחס לקשר בעל עמידות וחוזק, שעשוי להחזיק לאורך זמן, כלומר הקשר בין הסבתא, האב והנכדה, מתוקף ההקשר, מתפרש כקשר עוצמתי ומעצים.

האב מתגעגע לאמו, שתמונתה נצבת על שולחן העבודה. הוא ממלמל בעיניים לחות, בשפה זרה מילות רכות, המבטאות את עוצמת הגעגוע והאהבה.

הנכדה אינה מכירה את הסבתא. בשבילה היא 'סבתא זכוכית', כלומר פרוטרט זר. האנאפורה, המילה: "לא" מדגישה את ההעדר. הסבתא לא נוכחת בחיי נכדתה, כי היא נספתה באושוויץ: "לי היא סבתא זכוכית/לא קראה לי סיפור/ לא ספרתי לה שכבר למדתי על אושוויץ, לא קראתי לה שיר שכתבתי".

עם זאת, הסבתא נוכחת בעולמה הרוחני של הנכדה. הנכדה קראה ספר שהסבתא כתבה וחייה של סבתה מעניינים את הנכדה. הנכדה, הדוברת השירית, תוהה: "האם שנה פרק נוסף לספרה?/האם חתמה במספר, או בשמה?". הפער בין ההעדר לנוכח מעצים את געגועי הנכדה, כמו גם השאלות הרטוריות, המבטאות את סערת הרגשות. השאלה התמוהה: "האם חתמה במספר, או בשמה?" מייצרת אסוציאציה לשואה, ומטעינה בתחושת עצב והחמצה את זכרון הגעגוע.

שיא שיאו של הקשר בין הנכדה וסבתא מואר על ידי האנלוגיה הדומה: שתיהן יוצרות ושתיהן נטועות במרחב אורבני. הסבתא סופרת, הכותבת על רחובות סלוניקי, והנכדה, משוררת ה: "מפזרת אביב ברחובות".

חוליית הקישור הביולוגית והרגשית בין הסבתא והנכדה הוא האב. האב הכיר לבתו את אמו, וכנראה מסר לבתו פרטים על חיי אמו- סבתה. האב נמצא: "בנינו" בין בתו לאמו, למרות שבפועל הוא כבר איננו. הפער הנוסף בין ההעדר הפיסי לנוכחות הרגשית, מדגיש את עוצמת הכאב והגעגוע. החזרה על: "בנינו" מדגישה אף היא, עד כמה האב לוקח חלק חשוב בעיצוב הקשר שנקם בין הסבתא והנכדה.

המלה: "מאופק", המסיימת את אפיונו של האב, שופכת אור על אישיותו. למרות סגירותו ואיפוקו נוצר קשר רב עוצמה, שלא במהרה יינתק בין הדורות.

שני אמצעים רטוריים המסייעים לעיצוב קשרים אילו הם: האנאפורה והניגוד.

האנאפורה: "לא" המדגישה את ההיעדר. האנאפורה "האם", מדגישה את התמיהות הקשורות לעבודתה הספרותית של הסבתא. האנאפורה: "אבא", מדגישה את נוכחות האב בחיי השתיים.

הניגוד בין "העין הלחה" ו"סבתא זכוכית" מדגישה את הפער בין הרגש החם, הבא לידי ביטוי בעין לחה ודומעת, ובין המציאות הקרה, הבאה לידי ביטוי בזכוכית הנוקשה, הממסגרת את תמונת הסבתא.

שירת ביאליק**שאלה מספר 17**

בעיניי, בית ב, הוא הבית בו ביטויי הזעם והמחאה הם החרifiים ביותר, וזאת מתוקף הפנייה הסרקסטית אל התליין. ביטויי הזעם ומחאה מעוצבים באמצעות הדימוי: "ערפני ככלב", ובאמצעות ההרמוז: "לך הזרוע עם קרדום". שני אמצעים אילו ממחישים את גודל הטרגרדיה, את עוצמת החייתיות שהשתלטה על העולם.

באביב 1903 פרצו בקישינב פרעות ביהודים. ארבעים ותשעה יהודים נטבחו. מעשה הטבח עורר הדים בעולם כולו ובקהילה היהודית בפרט. ביאליק נשלח מטעם ועדת חקירה יהודית לחקור את האירוע ולהביא עדויות מהשטח. עוד בטרם יצא לקישינב כתב את השיר "על השחיטה", ולאחר מסעו כתב את הפואמה "בעיר ההריגה". שני השירים מהווים ביטוי לרגשות העזים של המשורר נוכח האירועים. השיר הוא שיר זעקה כנגד העוול וחוסר הצדק השולט בעולם. השיר מבטא תחושות של חוסר אונים וזעם, כמו גם הרהורי כפירה.

בבית הראשון- הדובר השירי פונה אל השמים בבקשה שיתפללו עליו. הדובר השירי לא הצליח למצוא דרך לאל, והוא תוהה בינו לבין עצמו, האם האל בכלל קיים, או שאולי הכישלון בחיפוש אחריו הוא שלו בלבד.

בבית השני- הדובר השירי פונה בפניה סרקסטית אל התליין: "התליין! הא צוואר- קום שחט!". הדובר השירי מציע את צווארו לתליין, כי אין לו שום סיכוי לשרוד, הוא שייך למיעוט שדמו מותר. התליין שולט במרחב הקיומי והופך את מרחב המחיה לגרדום- קורה אנכית שלקצה העליון שלה מחוברת קורה אופקית, ממנה משתלשלת לולאת חנק. הדימוי "ערפני ככלב", מציינ את חוסר האנושיות שאפיינ את התוקפים. מתוקף ההרמוז, מתנסחת ביקורת כלפי האל, שוויתר על סמכותו ואפשר לתליין להשתלט על המרחב הקיומי. האל, לו "הזרוע עם הגבורה" (תהילים פ"ט, 14), הוחלף על ידי התליין, שלו "זרוע עם קרדום". הרצח ההמוני, הנעשה על ידי תליין, הרוצח ללא הבחנה, לא יישכח ולא ייסלח לעולם: "דם יונק וסב על כתנתך- / לא ימח לנצח, לנצח". החזרה לצורך הדגשה על "לנצח", מעצימה את עוצמת העוול.

בבית השלישי- הדובר השירי פונה בקריאה נואשת לצדק: "ואם יש צדק- יופע מיד!". את הנרצחים אין להשיב, אך על הצדק להופיע מיד, כדי לארגן מחדש, בסדר תקין ונכון, את העולם. **בבית הרביעי-** הדובר השירי, המיואש משתיקת השמיים ומשלטון הרשע על פני האדמה, דורש נקמה: "וארור האומר: נקום! / נקמה כזאת, נקמת ילד קטן/ עוד לא ברא השטן-". הנקמה היא נקמה שעדיין לא נבראה, כי נקמה על מות ילד קטן, שלא עשה רע לאיש, טרם נוצרה.

בכל בתי השיר באה לידי ביטוי זעקה וזעזוע, אך הפניה לתליין מצביעה על ייאוש חובק כל, מה שהופך את הבית השני, לקשה ביותר בעיניי.

ירח/ נ. אלתרמן

שאלה מספר 18

בשיר זה המשורר רואה את המציאות באופן ראשוני, מלא תימהון והפתעות. הראייה הראשונית והנפעמת באה לידי ביטוי בשיר באמצעות המטפורות, השאלות הרטוריות והפנייה האישית. המטפורות מאירות את המציאות באור ראשוני כשהשאלות הרטוריות והפנייה האישית מעצימות את סערת הרגשות.

בית א'

השיר פותח במילה "גם", על מנת להדגיש את חשיבות ההסתכלות המחודשת במראות נושנים, כאמצעי המאפשר לגעת בדברים המפעימים המצויים בעולמנו: "גם למראה נושן יש רגע של הולדת". התבוננות במציאות קיומנו, בעיניים אחרות, הנה הכרחית לאושרו של הדובר, העומד בעיר וצופה בה. זירת המציאות הריאלית, מרחב של מחנק ומוות, מרחב של ניכור, עזובה ואלימות: עיר עם שמים ללא ציפורים, עיר ובה שמים זרים ומבוצרים, עיר הטבולה בבכי צרצרים, עיר סטטית וקפואה, עיר רפאים ללא קולות אנושיים.

הלילה, כזמן ההתרחשות, מעצים בצבעיו הכהים את תחושת הקדרות השלטת בעיר העוינת; אך הלילה הוא זמן שבמהלכו אפשר להסתכל באופן רענן בדברים יומיומיים, שגרתיים, כמו בדרך ובירח. בחסות החשיכה מתגלים היסודות החורגים מן היום-יום התפל.

בית ב'

בלילה הדובר רואה את הדרך צופה אל ההלך. הדרך מזמינה את המשורר להשתחרר וללכת. בלילה הדובר רואה תמונה נוספת: "והירח על כידון הברוש". התמונה היא מורכבת, מתארת מציאות אלימה אך גם הרמונית. הירח, הננעץ על כידון הברוש, נתפס כמאויס על ידי האדמה המבוצרת, אך תמונה זו מעלה גם קשר הרמוני בין האדמה לשמים. מורכבות התמונה מסבירה את התמיהה העולה בהמשך הבית: "אתה אומר – אלי, העוד ישנם כל אלה?/ העוד מותר בלחש בשלומם לדרוש?"

הפנייה אל האלוהים, הבאה אחרי הפתיחה באמצעות שאלה רטורית, היא תולדה של ההתבוננות מחודשת בעיר, בירח ובדרך. התהליך הנפשי, שקדם לדבריו הנרגשים של הדובר, מסתיים בדיווח לאל על רשמיו והרהוריו. הדובר השירי נפעם, מתפעל, אך גם מודאג, בעיקר לשלום הירח.

בית ג'

בית זה מתאר את אגמי המים הניבטים אל היושבים בעיר, כמו גם את העץ הפורח, הנראה כאילו התקשט בעגילים אדומים. ההתבוננות ביפי הטבע בעיניים חדשות, מגלה את האופי התמים, הראשוני והילדותי של המראות. אופי מיוחד זה עולה מתוקף השימוש במילה "צעצועים". נוכח המראות עולה תחושה של מעורבות רגשית, המולידה תפילה נרגשת לאל, שהמראות יישארו לעד ולעולם לא ייעקרו ממנו: "לעד לא תעקר ממני, אלוהינו, /תוגת צעצועיך הגדולים". יחד עם תחושת ההתפעמות, עולה תחושת תוגה, שאפשר להסבירה כמלנכוליה: תחושת עצב העולה נוכח המראות, המזכירים לנו את ילדותנו האבודה ואת מוגבלות קיומנו. ושוב, הפנייה לאל ממחיזה את הטון הנסער, המאפיין את תחושת ההתפעמות מול מראות הטבע.